

УДК 811.111'04:81'367.322"11/16"

Л. П. Калитюк,
кандидат філологічних наук, доцент
(Київський університет імені Бориса Грінченка)
lilak.lpk@gmail.com

ПИТАЛЬНЕ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМ ПОРІВНЯЛЬНИМ ТА ПРИЧИНОВИМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII-XVII СТ.

У статті розглянуто структурні особливості складнопідрядних питальних речень з підрядним порівняльним та причиновим в англійській мові XII-XVII с., встановлено й описано лексико-граматичні засоби середньо- та ранньонорманської мови, причетні до аранжування таких речень. Стаття містить багатий ілюстративний матеріал, дібраний з різних за жанром творів середньо- та ранньонорманської мови.

Питальні речення (далі ПР) можуть бути складовою частиною моно- та поліпредикативних утворень. Примітно, що в англійській мові питальне оформлення отримує лише головне речення, підрядне ж зберігає непитальну структуру. Складнопідрядне ПР стабільно рясно вживається упродовж середньо- та ранньонорманського періодів (*grosso modo* 27%), поступаючись лише простому ПР (56%). Складнопідрядні ПР з підрядним порівняльним та причиновим, що становлять **об'єкт нашої розвідки**, нерівномірно представлені у досліджуваній період. **Мета статті** полягає у висвітленні структурних особливостей ПР з підрядним порівняльним та причиновим. **Матеріал дослідження** був дібраний з різних за жанром текстів (108 творів) середньо- та ранньонорманської мови. Звернення до історичного синтаксису дає змогу відстежити такі ПР у діахронії і у такий спосіб визначити та описати арсенал вербальних засобів, причетних до аранжування досліджуваних одиниць, що у свою чергу, зумовлює *актуальність* такої розвідки. Прийнята у статті періодизація англійської мови має такі часові рамки: ME1 (1151-1250), ME2 (1251-1350), ME3 (1351-1420), ME4 (1421-1500), ENE1 (1501-1570), ENE2 (1571-1640).

Підрядні **порівняльні** у складі ПР вводяться такими засобами: **ME1:** *wheat is mare... thet* (AW, VI.417); *se...as* (там само, VI.417); *se...as* (там само, VII.268); *lasse...then* (там само, VII.290); *then* (там само, VII.291); *se...thet* (там само, VI.239-240); *as* (там само, V.126); *as...as* (там само, V.316); *thone* (Owl, 804); *mare ... then* (AW, II.407); **ME2:** *so...so* (Havelok, 1084-1085); **ME3:** *such...as* (CA, 331); *which...as* (Scale, I.16.375); *as* (JU, 183; CA, V.3771); *thanne* (JU, 100); *than* (там само, 86); *the more ... the more* (там само, 253-254); *many mo thanne* (там само, 303); *as...as* (Regiment, 2389); *mor...than* (CA, V.4180-81); *more...thanne* (JU, 157-158); *wele + comparative than* (FDR, 331); *any + comparative than* (Regiment, 393-394); *siche ... as* (Scale, I.84.2416); **ME4:** *so* (SP Bludy Serk, 64); *mor than* (Kempe, I.II.51.2876); *then* (JN, 1271); *more ... than* (там само, II.L.XVII.2833); *mare...than* (Palis, II.981); *as* (Wallace, V.121); *sa...as* (Fabillis, 2349); *so...as* (SK, IV.15.1084); *as...as* (A&C, 1929); **ENE1:** *mor then* (Tyt. Husband, 28); *as* (Leviathan, 414); *as...as* (там само, 111); *as if* (там само, 60); **ENE2:** *no other than* (Munday, XI.1549); *more...than* (там само, IV.484; Salmacis, 36); *like* (Funerall, 8); *so...as* (Errors, II.I.81).

Порівняльна корелятивна пара *ani so...so* (1) періоду **ME2** східно-центрального діалекту, поступається за рясністю вживання нормативній конструкції *so...as* (2). В англійській мові досліджуваного періоду конструкція *as...as* як складова ПР уживається обмежено (3). Напр.:

ME2 (1) *Hwere mithe I finden ani so hey, / So Havelok is, or so sley?* (Havelok, 1084-1085) – "Де можу я знайти такого високого, як Хавелок є, або такого здібного?";

ME4 (2) *Wald I tak it upon my conscience / To do sa pure ane man as yone offence?* (Fabillis, Husbandman, 2348-2349) – "Чи взяв би я гріх на душу образити такого чистого чоловіка, як ти?";

ENE1 (3) *Does he not there as much accuse mankind by his actions as I do by my words?* (Leviathan, 111).

ПР з підрядним порівняльним реалізують (не)повну інверсію [AUX] [NP] [VP], [VP] [NP] (4), (5) або прямий порядок [NP] [VP] ядерних конститuentів (6), (7). Головне речення структурно є повним і займає ініціальну позицію, підрядне перебуває у постпозиції до нього. Підрядне може бути (не)повним (особливо за наявності конструкцій типу *comparative than...*), містити паралельні конструкції (7), порядок слів прямий [NP] [VP], зрідка інверсований (6). Прислівник *so*, як правило, займає контактну препозицію (9) до релевантного слова, перебуваючи дистантно до *as*. Якщо дієслово отримує поширену експлікацію, то *so* просувається вправо від релевантного слова й перебуває у постпозиції до нього і контактну до прислівника *as* (8). Напр.:

ME3 (4) *Whi be ye faster weddid to youre abite bi mannes mariage [thanne a man is weddid to his wijf bi Goddis mariage]?* (JU, 99-100) – "Чому ви "одружені" міцніше з вашими монашеськими звичками, ніж чоловік, одружений зі своєю дружиною божим шлюбом?" [AUX] [NP] [VP] у головному реченні + повне підрядне постпозитивно до нього;

ME4 (5) *And this qwestyon this ermyte axid, / 'Is the love,' quod he, 'As Gret now as yt was before, / Or owdyr yt ys lessyd ec ___; or yt ys more ec ___?'* (A&C, 1928-1930) – "Чи любов зараз така ж сильна, як була? Чи вона менша, чи вона більша?" ([VP] [NP] у головному реченні + повне підрядне порівняльне + два еліптичні речення, де опускається легко відновлювана частина речення *as yt was before*);

ME4 (6) [S [NP *Who amonge dukys*] [VP *was myghtyere*] / *Than* [S [VP *was*] [NP *Sampson*]]? (St Anne, 482-483) – "Хто серед принців був сильнішим за Самсона?" ([NP] [VP] у головному реченні + повна інверсія у підрядній частині);

ME4 (7) [S [NP *Or who amonge judges was holyere*] / *than* [NP *Samuel*]]? (St Anne, 484-485) – "Або хто серед суддів був святішим від Самуїла?" ([NP] [VP] у головному реченні + неповне підрядне: еліптізується предикат за аналогією до паралельної конструкції прикладу (117) *Than was Sampson*);

ME4 (8) *But why [SO___] sufferd He to be arayed / Of His owyn servauntis so as he was?* (SK, IV.15.1083-1084) – "Але чому так страждав він, щоб до нього ставилися його власні слуги таким чином?" (просування *so* у неконтактну постпозицію до релевантного слова *sufferd*);

ENE2 (9) *Am I so round with you as you with me, / That like a football you do spurn me thus?* (Errors, II.I.81-82) (*so* у контактній препозиції до релевантного слова).

Отже, характерною рисою ПР з підрядним порівняльним є неприпустимість позиційного варіювання головної і підрядної частин речення: головна частина завжди розташована препозитивно до підрядної частини. Порядок головних членів речення у таких ПР, як і в простих, може бути інверсованим (не / повна), прямим. Підрядна частина, демонструючи високий ступінь залежності від головної частини, що відображається у наявності еліпсису, здебільшого має порядок [NP] [VP], хоча спорадично трапляються випадки (не)повної інверсії, особливо коли головне речення має прямий порядок слів.

ПР з підрядним **причинним** у своєму складі нестабільно представлені у різні періоди й у різних текстах. Так, найвища питома вага ПР такого типу зафіксована у текстах теологічного спрямування, диспуатах, байках часового відрізка **ME3** – **ME4** 'Jack Upland,' 'The Life of Saint Katherine,' 'Morall Fabillis' Р. Хенрісона. Підрядні причинні, що входять до складу ПР, маркуються такими засобами: **ME1**: *thurh* (= *because*) (AW, VI.169); *thurh thet* (там само, VI.794); *for ioan ioat* (= *because*) (Owl, 793-794); **ME2**: *syth* (Chan D'Ave, §79.44); **ME3**: *sithen sith* (LofL, 187); *syn* (Regiment, 1085; Scale, II.20.1080); *was thy cause why* (Regiment, 1556); *be + the cause* (Asneth, 620); *sith* (Merchant, 2980; FDR, 488; JN, II.LXV.2748); *sith...whi* (JU, 92-93); *sen* (Fabillis, 1028); **ME4**: *sen* (Wallace, II.197; Lufaris, 110; JN, II.LXIV.2688); *whi...sith* (SK, IV.31.2007-2008; JU, 178-180); *sith* (там само, 212); *sithen* (там само, 279); *sithen...whi* (там само, 180-181); *is the cause* (Lufaris, 59); *syth* (St Anne, 401); *for to* (SK, II.21.1026); *syne* (Wallace, II.181); *and* (=since) (SK, IV.12.766); *sith...whi* (там само, V.27.1570-1571); *syth...why* (там само, II.XVIII.923); *is...the cause quhy* (Fabillis, 2344); *sythyn that* (A&C, 1752-1753); **ENE2**: *that* (Errors, III.II.53); *since* (Diana, p.29, 6th decad.X).

Сполучник сучасної англійської мови на позначення причини *because* (*by cause*= *for the reason*), друга частина якого запозичена з давньофранцузької мови до початку XIII ст. [1: 85, 130, 152], нами не зафіксований у ПР текстів досліджуваного періоду. Побіжне вивчення матеріалів текстів, датованих часовими рамками, що лежать поза межами нашого дослідження, свідчить на користь уживання такого сполучника з періоду **ENE3**. Підрядне причинне може приєднуватись асиндетично до головного, особливо якщо у головному реченні присутня вказівка на позначення причини – на зразок *the cause* (10). Напр.:

ENE3 (10) *Dost thou thinke because a cloud sometimes may cover and obliterate the Sun, that it Will therefore shine no more?* (Stage Players, 16).

Порядок розташування головного і підрядного речень є довільним на відміну від ПР з підрядним порівняльним. Підрядне причинне може розміщуватись у пре- / постпозиції до головного речення (11), (12), таке позиційне варіювання особливо помітне у період **ME3**. Порядок ядерних конститuentів головного речення переважно інверсований ((не)повна) 1) [AUX] [NP] [VP] (14), 2) [VP] [NP] (15), 3) зрідка прямий [NP] [VP] (16). У період **ME1-ME2** ПР може містити неповне головне речення з одним ядерним конститuentом (переважно [VP]) (13). Підрядне причинне стабільно реалізує прямий порядок [NP] [VP], що можна вважати діахронічною константою. Пор.:

ME3 (11) *And syn for wil God him punysshid so, / How shal the dede unpunysshid go?* (Regiment, 1728-1729) – "І так, як з волі Бога його покарано, як діяння може уникнути кари?" (підрядне + головне);

ME3 (12) *Why be ye so dull, / Sith ye knowe I am yeur own, right as your hert well?* (Merchant, 1178-1179) – "Чому ви такі засмучені, коли знаєте, що я ваш, як ваше серце?" (головне + підрядне);

ME1 (13) *Telstu bi me ioe wurs for ioan / ioat ih but anne craft ne kan?* (Owl, 793-794) – "Невисокої думки про мене, тому що я маю лише один хист?" (односкладне головне речення + постпозитивне підрядне причинне SV);

ME3 (14) S1 [*Shal man eschue / Swich lyf*], S2 [*syn God that same wolde ay sue*]? (Regiment, 1084-1085) – "Мусить чоловік шукати таке життя, коли Господь тим самим буде йти?" (неповна інверсія ядерних конститuentів головного речення);

ME4 (15) *Frere, whi stele ye mennes children to make hem of youre settis, sith thefte is agens Goddis heestis, and for lesse prise men ben hangid on gallowis?* (JU, 168-169) – "Чому крадеш людських дітей щоб зробити своїми прихильниками, у той час, як крадіжка є проти заповідей Бога? І за менші діяння людей вішають на шибеницях." (VS у головному реченні + постпозитивне підрядне причинне з порядком SV);

ME3 (16) *O litil book, who gaf thee hardynesse / Thy wordes to pronounce in the presence / Of kynges ympe and princes worthynesse, / Syn thow al nakid art of eloquence?* (Regiment, 5440-5443) – "О, маленька книжко, хто дав

тобі сили твої слова промовляти у присутності короля й принців, оскільки ти вся – красномовність?" (SV у головній і підрядній частинах).

Отже, у досліджуваній період ПР із складнопідрядними причиновими використовуються переважно у творах з високим дидактичним потенціалом (теологічні, байки, релігійні диспути). Такі тексти розраховані на пропаганду певного суспільного досвіду й покликані пояснювати причину важливих для автора подій, впливаючи на читача завдяки вказаним ПР. Особливістю структури таких ПР є, по-перше, нефіксоване взаємне місцеположення залежних і незалежних речень, по-друге, інверсія ядерних конститuentів: [VP] [NP], або [AUX] [NP] [VP] у головному реченні, по-третє, прямий порядок ядерних конститuentів залежного (підрядного) речення і, нарешті двоскладність залежного речення (еліптизованих чи односкладних підрядних причинових засвідчено не було).

Перспективним вбачається дослідження складнопідрядних порівняльних та причинових речень у давньоанглійський період та зіставлення їх структурних особливостей в інших давньогерманських мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. The Barnhart dictionary of etymology / [ed. by Robert K. Barnhart]. – The H. W. Wilson Company, 1988. – 1284 p.
2. Middle English texts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/tmsmenu.htm>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. The Barnhart dictionary of etymology / [ed. by Robert K. Barnhart]. – The H. W. Wilson Company, 1988. – 1284 p.
2. Middle English texts. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/teams/tmsmenu.htm>.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Kalytyuk L. P. Voprositelnye predlozheniya s pridatocnym sravnitelnyim i prichiny v anglijskom jazyke XII-XVII v.

V stat'je rassmatrivajutsja strukturalnye osobennosti sloznopodcinenных voprositelных predlozhenij s pridatocnymi sravnitelnyimi i prichiny v anglijskom jazyke XII-XVII v. Opredeleny i opisany leksiko-grammaticheskie sredstva sredne- i rannenovooanglijskogo jazyka, privlekaemые k aranzirovke таких predlozhenij. Stat'ja sodержит bogatый иллюстративный материал, собранный из разножанровых источников средне- и рannenovooanglijskogo jazyka.

Kalytyuk L. P. Interrogative Complex Sentences with Clauses of Comparison and Reason in the English Language of XII-XVII C.

The article aims at investigating the structural characteristics of complex interrogative sentences with clauses of comparison and reason in the Middle and Early New English. The primary attention is paid to the lexico-grammatical means and word order of the sentences. They are viewed in the diachronic perspective, the analysis is based on the rich data selected from the Middle and Early New English texts representing different literary genres.